

Βρεφική ηλικία: κοινωνική ανάπτυξη και προσωπικότητα

Αναπτυξιακή Ψυχολογία I

Σχέδιο μαθήματος

- Τα συναισθήματα στη βρεφική ηλικία
 - Συναισθηματικές εκφράσεις του βρέφους
 - Τα στοιχεία του συναισθήματος
- «Άγχος του ξένου»
- «Άγχος του αποχωρισμού»
- Κοινωνική αναφορά: Η αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων
- Ανάπτυξη της έννοιας του εαυτού
- Θεωρία του νου

Σχέδιο μαθήματος

- Προσκόλληση: Η δημιουργία κοινωνικών δεσμών
 - Η πειραματική «Συνθήκη του ξένου» της Ainsworth
 - Γονείς και προσκόλληση
- Διαπροσωπικές σχέσεις βρέφους: Η δημιουργία μιας λειτουργικής σχέσης
- Οι σχέσεις του βρέφους με τους συνομηλίκους του
- Ατομικές διαφορές στα βρέφη
 - Ιδιοσυγκρασία
 - Διαφορές φύλου
- Οικογενειακή ζωή στον 21ο αιώνα

Βιώνουν συναισθηματικές
διακυμάνσεις τα βρέφη;

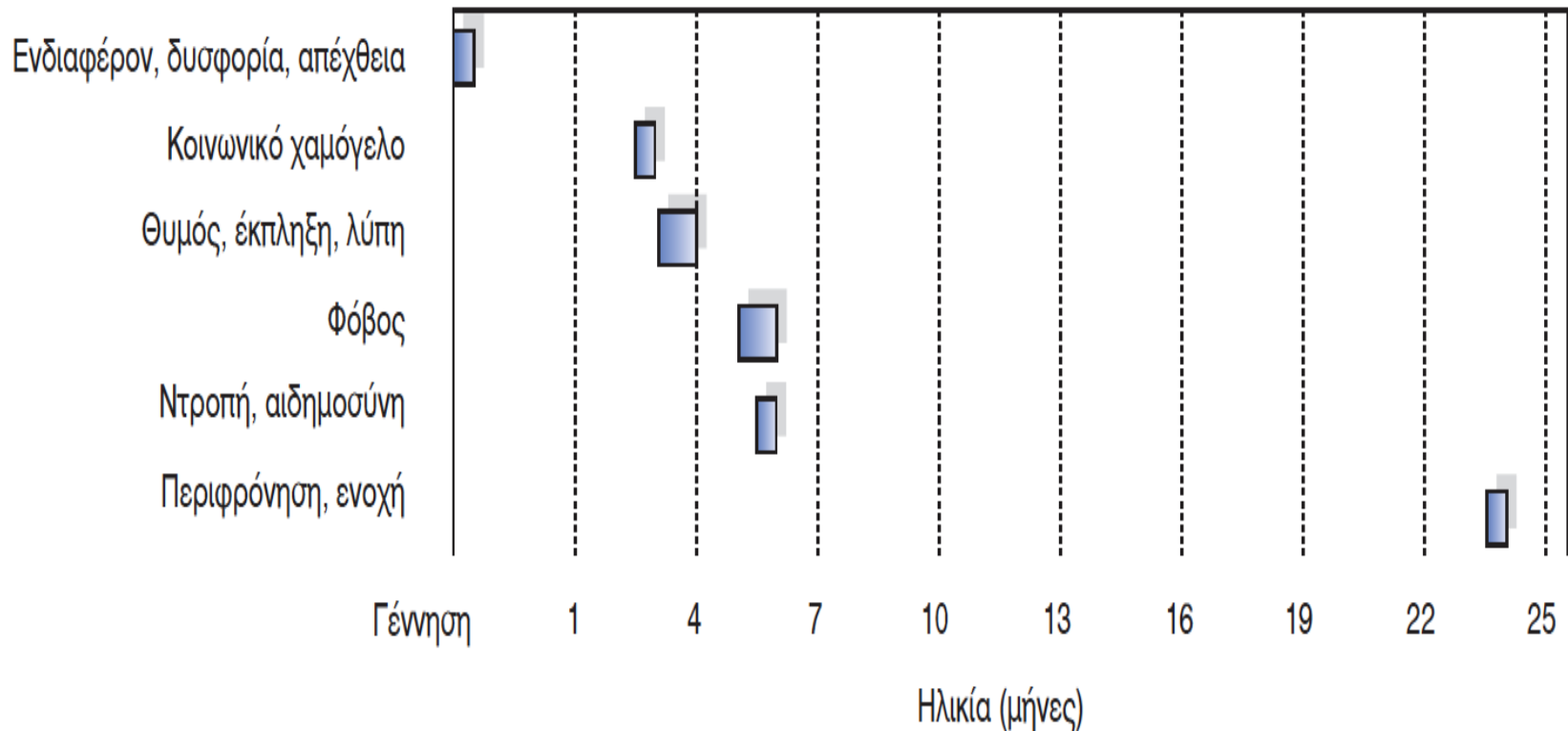
Τα συναισθήματα στη βρεφική ηλικία

- Βιώνουν συναισθηματικές διακυμάνσεις τα βρέφη;
- Τα βρέφη έχουν **εκφράσεις προσώπου** που υποδηλώνουν τις συναισθηματικές τους καταστάσεις
- Οι βασικές εκφράσεις προσώπου είναι **εντυπωσιακά όμοιες** σε πολύ διαφορετικούς πολιτισμούς

Συναισθηματικές εκφράσεις του βρέφους

- **Izard (Σύστημα Κωδικοποίησης Εκφράσεων Προσώπου)**
 - Κατά τη γέννηση:
 - Ενδιαφέρον
 - Δυσφορία
 - Απέχθεια/Αποστροφή
 - Στους επόμενους μήνες:
 - Εμφανίζονται ενδείξεις και άλλων συναισθημάτων
 - Το είδος και ο βαθμός της συναισθηματικής εκφραστικότητας ποικίλλουν

Σχήμα 6.1 Η εμφάνιση των εκφράσεων του συναισθήματος

Οι συναισθηματικές εκφράσεις εμφανίζονται περίπου στους μήνες που αναγράφονται στο σχήμα.

Οι εκφράσεις προσώπου τις πρώτες εβδομάδες μετά τη γέννηση δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα συγκεκριμένα συναισθήματα στο βρέφος

Τα στοιχεία του συναισθήματος

Τα στοιχεία του συναισθήματος

- Οι αναπτυξιακοί ερευνητές πιστεύουν ότι το πραγματικό συναίσθημα έχει τρία στοιχεία:
 - Βιολογική διέγερση
 - Γνωστικό στοιχείο
 - Συμπεριφορικό στοιχείο
- Οι **μη λεκτικές εκφράσεις** του βρέφους αντιπροσωπεύουν πραγματικές συναισθηματικές εμπειρίες.
- Η **έκφραση** του συναισθήματος επίσης, βοηθά το βρέφος να **ρυθμίσει** το συναίσθημά του.

Το χαμόγελο

- Τα πρώτα χαμόγελα μάλλον δεν σημαίνουν τίποτε
- Από την 6η έως την 9η εβδομάδα:
 - Αρχίζει το αξιόπιστο/σταθερό χαμόγελο
 - Το χαμόγελο στην αρχή είναι σχετικά αδιαφοροποίητο, μετά γίνεται **επιλεκτικό**
- Στους 18 μήνες:
 - Το **κοινωνικό χαμόγελο** γίνεται πιο συχνό προς το ανθρώπινο πρόσωπο παρά προς αντικείμενα
- Τέλος του 2ου έτους:
 - Χρησιμοποιεί σκόπιμα το χαμόγελο
 - Δείχνει ευαισθησία στις συναισθηματικές εκφράσεις των άλλων

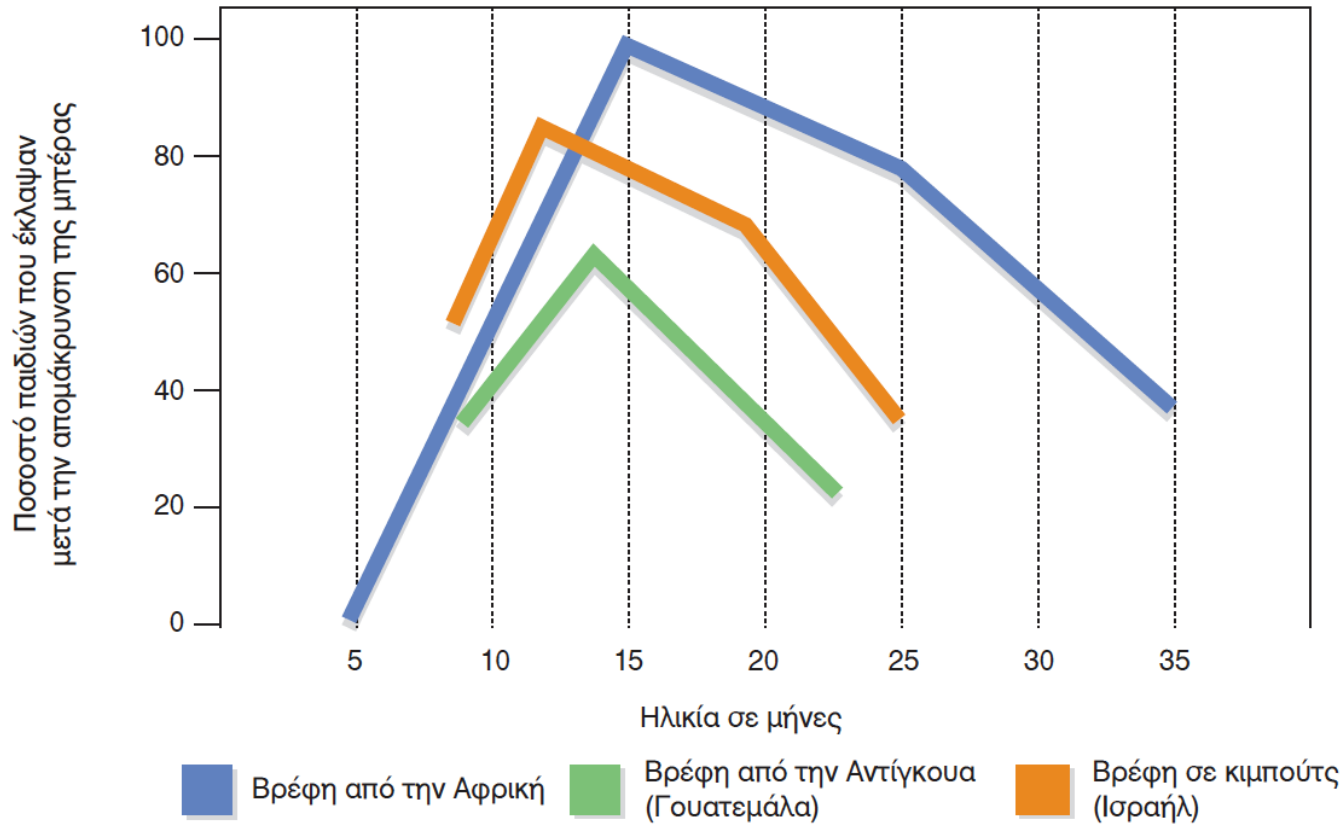
«Άγχος του ξένου»

Ξένος και... επικίνδυνος

- «Άγχος του ξένου»
 - Καθώς αναπτύσσεται η μνήμη, εμφανίζεται η ικανότητα του βρέφους να αναγνωρίζει οικεία πρόσωπα, να προσδοκά και να προβλέπει γεγονότα, οπότε η εμφάνιση άγνωστων προσώπων προκαλεί φόβο.
 - Κοινό αναπτυξιακό φαινόμενο στους 6 μήνες
 - Σημαντικές διαφορές από βρέφος σε βρέφος και σε διαφορετικές καταστάσεις

«Άγχος αποχωρισμού»

Σχήμα 6.2 Άγχος αποχωρισμού

Το άγχος αποχωρισμού, η δυσφορία που εκδηλώνει το βρέφος, όταν απομακρύνεται το πρόσωπο που συνήθως το φροντίζει, αποτελεί **καθολικό φαινόμενο** και εμφανίζεται περίπου στην ηλικία των 7-8 μηνών. Φτάνει στο αποκορύφωμά του περίπου στους 14 μήνες και μετά μειώνεται

Κοινωνική αναφορά: Η αναγνώριση
των συναισθημάτων των άλλων

Κοινωνική αναφορά:

Η αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων

- **Κοινωνική αναφορά:** Η σκόπιμη αναζήτηση πληροφοριών για τα συναισθήματα των άλλων, οι οποίες βοηθούν το άτομο να ερμηνεύσει ασαφείς καταστάσεις
 - Εμφανίζεται περί τους 8-9 μήνες
- **Χρησιμότητα**
 - Βοηθά στην κατανόηση της σημασίας της συμπεριφοράς των άλλων
 - Παίζει σημαντικό ρόλο στο να βοηθά το βρέφος να κατανοήσει τα δικά του συναισθήματα
 - Μπορεί να χρησιμοποιεί τα άλλα πρόσωπα για να κατανοήσει το περιεχόμενο ασαφών κοινωνικών περιστάσεων

Δύο ερμηνείες της κοινωνικής αναφοράς

- Η παρατήρηση της έκφρασης προσώπου ενός άλλου προκαλεί στον παρατηρητή το συναίσθημα που αντιπροσωπεύει αυτή η έκφραση
- Η παρατήρηση της έκφρασης προσώπου ενός άλλου απλώς παρέχει πληροφορίες

Social referencing

- <https://study.com/learn/lesson/social-referencing-psychology-importance-examples.html>

Ανάπτυξη της έννοιας του εαυτού

Ανάπτυξη της έννοιας του εαυτού

- **Αφετηρία της αυτεπίγνωσης**
 - Αρχίζει να αναπτύσσεται γύρω στους 12 μήνες
 - Επηρεάζεται από το πολιτισμικό ιστορικό του παιδιού
- **Έρευνα**
 - Κόκκινο σημάδι στη μύτη
 - Κατά μέσο όρο η επίγνωση αρχίζει στους 17-24 μήνες

Rouge test (self-recognition test)

- https://www.youtube.com/watch?v=M2I0kwSua44&ab_channel=GeertStienissen

Θεωρία του νου

Θεωρία του νου

- Οι γνώσεις και οι πεποιθήσεις σχετικά με τις διεργασίες του νου και με το πώς αυτός επηρεάζει τη συμπεριφορά
- Η άποψη του βρέφους για τις νοητικές διεργασίες τις δικές του και των άλλων
- «Υποθέσεις» του παιδιού για να ερμηνεύσει τον τρόπο σκέψης των άλλων

Θεωρία του νου (συν.)

- Ικανότητα του παιδιού για κατανόηση των εννοιών της **πρόθεσης** και της **αιτιότητας**
 - Πρώτες ενδείξεις **ενσυναίσθησης**
 - Αρχίζει να χρησιμοποιεί την **παραπλάνηση**

Προσκόλληση:
Η δημιουργία κοινωνικών δεσμών

Προσκόλληση: Η δημιουργία κοινωνικών δεσμών

- Προσκόλληση
 - Ο θετικός συναισθηματικός δεσμός που αναπτύσσεται ανάμεσα στο παιδί και στο πρόσωπο που το φροντίζει
 - Η πιο σημαντική πλευρά της κοινωνικής ανάπτυξης

Η έρευνα του Harlow

Food or Security Harlow's study on monkeys' attachment [360p].webm

Η έρευνα του Harlow έδειξε ότι τα πιθηκάκια προτιμούσαν τη ζεστή, υφασμάτινη «μητέρα» παρά τη συρμάτινη «μητέρα», η οποία παρέχει τροφή

Προσκόλληση: Η σχετική έρευνα

- Οι πρώτες μελέτες υποδεικνύουν ότι η προσκόλληση βασίζεται στην ανάγκη του βρέφους για **ασφάλεια**
- **Bowlby**
 - Η προσκόλληση παρέχει **μια βάση** για το βρέφος μέσω μιας **ποιοτικά μοναδικής σχέσης με τον ενήλικα** που του προσφέρει ασφάλεια
 - **Καθώς το παιδί μεγαλώνει, βαθμιαία απομακρύνεται από την ασφαλή βάση.**

Η πειραματική «Συνθήκη του ξένου»
της Ainsworth

Η πειραματική «Συνθήκη του ξένου» της Ainsworth

- Ευρέως χρησιμοποιούμενη πειραματική τεχνική για την αξιολόγηση της προσκόλλησης
- Σειρά «σκηνοθετημένων» επεισοδίων που αξιολογούν την **ισχύ της προσκόλλησης** μεταξύ βρέφους και (συνήθως) μητέρας
- Η πειραματική συνθήκη αποτελείται από 8 βήματα.

Η πειραματική «Συνθήκη του ξένου» της Ainsworth

1. Η μητέρα και το βρέφος μπαίνουν σε ένα άγνωστο δωμάτιο.
2. Η μητέρα κάθεται, αφήνοντας το βρέφος ελεύθερο να εξερευνήσει το χώρο.
3. Ένα άγνωστο άτομο («ξένος») μπαίνει στο δωμάτιο και συνομιλεί πρώτα με τη μητέρα και μετά με το βρέφος.
4. Η μητέρα φεύγει από το δωμάτιο, αφήνοντας το βρέφος μόνο του με τον άγνωστο.

Η πειραματική «Συνθήκη του ξένου» της Ainsworth

5. Η μητέρα επιστρέφει, μιλάει στο βρέφος και το ησυχάζει και το άτομο φεύγει από το δωμάτιο.
6. Η μητέρα φεύγει ξανά από το δωμάτιο, αφήνοντας το βρέφος μόνο του.
7. Το άγνωστο πρόσωπο επιστρέφει και
8. Η μητέρα επιστρέφει στο δωμάτιο και ο άγνωστος φεύγει (Ainsworth et. al. 1978)

The strange situation - Mary Ainsworth.mp4

Πίνακας 6.1 Είδη βρεφικής προσκόλλησης

Κριτήρια ταξινόμησης

Κατηγορία	Αναζήτηση εγγύτητας με το άτομο που προσφέρει φροντίδα	Διατήρηση της επαφής με το άτομο που προσφέρει φροντίδα	Αποφυγή εγγύτητας με το άτομο που προσφέρει φροντίδα	Αντίσταση στην επαφή με το άτομο που προσφέρει φροντίδα
• Αποφυγή (της προσκόλλησης)	• Χαμηλό επίπεδο	• Χαμηλό επίπεδο	• Υψηλό επίπεδο	• Χαμηλό επίπεδο
• Ασφαλής προσκόλληση	• Υψηλό επίπεδο	• Υψηλό επίπεδο (όταν είναι αναστατωμένο)	• Χαμηλό επίπεδο	• Χαμηλό επίπεδο
• Αμφίθυμη προσκόλληση	• Υψηλό επίπεδο	• Υψηλό επίπεδο (συχνά πριν τον αποχωρισμό)	• Χαμηλό επίπεδο	• Υψηλό επίπεδο
• Αποδιοργανωμένη-αποπροσανατολισμένη προσκόλληση	• Ασταθές επίπεδο	• Ασταθές επίπεδο	• Ασταθές επίπεδο	• Ασταθές επίπεδο

Γονείς και προσκόλληση

Γονείς και προσκόλληση

• Μητέρες

- Η ευαισθησία στις ανάγκες και επιθυμίες του βρέφους αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα μητέρων που έχουν παιδιά με ασφαλή προσκόλληση
 - Επίγνωση της συναισθηματικής κατάστασης του βρέφους
 - Ανταπόκριση σε πρόσωπο-με-πρόσωπο συναλλαγές
 - Παροχή τροφής όταν ζητηθεί
 - Ζεστασιά και τρυφερότητα
 - Άμεση και θετική αντίδραση στα «σήματα» του βρέφους με τον κατάλληλο τρόπο

• Πατέρες

- Η έκφραση ζεστασιάς, στοργής, υποστήριξης και ενδιαφέροντος από τον πατέρα είναι εξαιρετικά σημαντική για τη συναισθηματική και κοινωνική ευεξία του παιδιού

Προσκόλληση με μόνον ένα πρόσωπο;

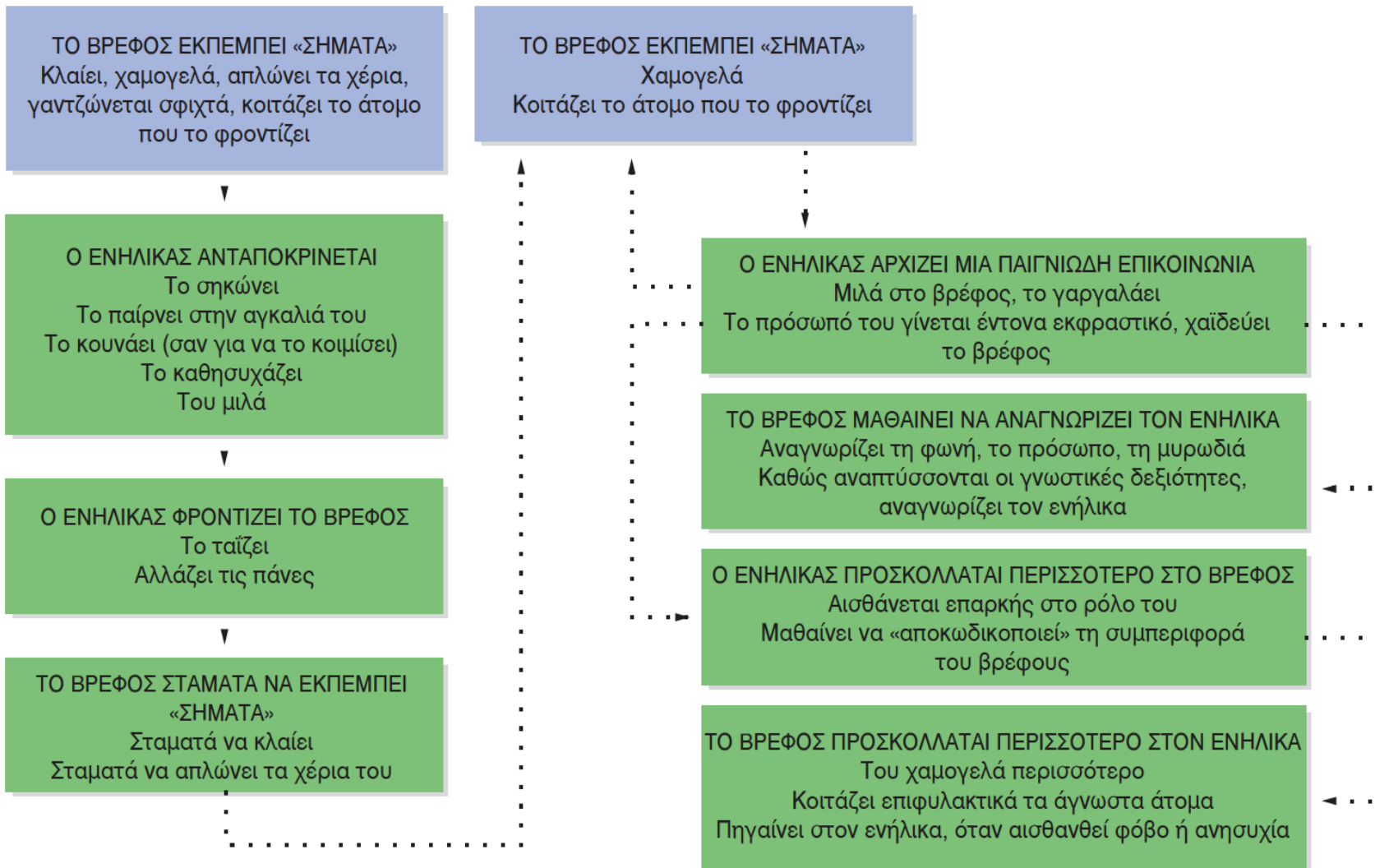
- Οι κοινωνικοί δεσμοί του βρέφους επεκτείνονται **πέραν των γονέων**, καθώς αυτό μεγαλώνει
- Τα περισσότερα βρέφη διαμορφώνουν τις **πρώτες** διαπροσωπικές σχέσεις με **ένα πρόσωπο**
- Το ένα τρίτο των παιδιών διαμορφώνει **πολλαπλές προσκολλήσεις** και αυτό αυξάνει μέχρι τους 18 μήνες.

Διαπροσωπικές σχέσεις βρέφους:
Η δημιουργία μιας λειτουργικής
σχέσης

Διαπροσωπικές σχέσεις βρέφους: Η δημιουργία μιας λειτουργικής σχέσης

- Η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων είναι μια αδιάλειπτη διαδικασία
- Το βρέφος μπορεί να αναγνωρίζει (ή να αποκωδικοποιεί) και να αντιδρά σε εκφράσεις προσώπου του ατόμου που το φροντίζει μέσω της **αμοιβαίας κοινωνικοποίησης**

Η ακολουθία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο βρέφος και στο άτομο που το φροντίζει

Οι δράσεις και οι αντιδράσεις του βρέφους και των ατόμων που το φροντίζουν επηρεάζουν αμοιβαία τη συμπεριφορά τους, με πολύπλοκους τρόπους

Οι σχέσεις του βρέφους
με τους συνομηλίκους του

Οι σχέσεις του βρέφους με τους συνομηλίκους του

- **Από πολύ νωρίς το βρέφος:**

- Χαμογελά, γελάει και παράγει φωνητικούς ήχους, ενώ κοιτάζει συνομηλίκους
- Δείχνει περισσότερο ενδιαφέρον σε συνομηλίκους παρά σε αντικείμενα
- Δείχνει προτίμηση για οικεία πρόσωπα συνομηλίκων

- **Στους 9-12 μήνες:**

- Προσφέρει και δέχεται δώρα από συνομηλίκους
- Παίζει κοινωνικά παιχνίδια

Ατομικές διαφορές στα βρέφη

Ατομικές διαφορές στα βρέφη

- **Προσωπικότητα**

- Το σύνολο των σταθερών χαρακτηριστικών του ατόμου που το διαφοροποιούν από τα άλλα άτομα
- Από τη στιγμή της γέννησης, αρχίζει να εμφανίζει γνωρίσματα και συμπεριφορές **μοναδικές και σταθερές**, που τελικά το κάνουν να ξεχωρίζει από τους άλλους.

Erikson: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

- Οι πρώιμες εμπειρίες είναι υπεύθυνες για τη διαμόρφωση βασικών στοιχείων της προσωπικότητας
- **Στάδιο 1: Εμπιστοσύνη – Δυσπιστία (0-18 μήνες)**
 - Εμπιστοσύνη: Αίσθηση ελπίδας και επιτυχίας
 - Δυσπιστία: Αίσθηση ενός σκληρού, εχθρικού κόσμου
- **Στάδιο 2: Αυτονομία – Αμφιβολία**
 - Αυτονομία: Αίσθηση ανεξαρτησίας
 - Αμφιβολία: Αίσθηση ντροπής και αμφιβολίας για τον εαυτό

Ιδιοσυγκρασία

Ιδιοσυγκρασία (διέγερση και συναισθηματικότητα)

- Αναφέρεται στο **πώς συμπεριφέρεται το παιδί**, σε αντίθεση με το **τι** κάνει ή **γιατί** το κάνει
- Τείνει να παραμένει **σταθερή** μέχρι την εφηβεία
- Όμως **δεν είναι απόλυτα σταθερή/αμετάβλητη** και μπορεί να τροποποιηθεί από τον **τρόπο ανατροφής**

Πίνακας 6.2 Διαστάσεις τής ιδιοσυγκρασίας

Διάσταση	Ενδείξεις συμπεριφοράς
• Επίπεδο δραστηριότητας	• Υψηλή: Δυσφορεί, όταν του αλλάζουν την πάνα. • Χαμηλή: Παραμένει ακίνητο, όταν το ντύνουν.
• Προσέγγιση – απόσυρση	• Προσέγγιση: Αποδέχεται εύκολα άγνωστα φαγητά και παιχνίδια. • Απόσυρση: Κλαίει, όταν πλησιάζει κάποιος ξένος.
• Ρυθμικότητα	• Κανονική: Έχει σταθερό πρόγραμμα φαγητού • Ακανόνιστη: Έχει ακανόνιστες ώρες ύπνου και εγρήγορσης
• Διάσπαση προσοχής	• Υψηλή: Εξακολουθεί να κλαίει, ακόμα και όταν η πάνα του είναι αλλαγμένη. • Χαμηλή: Σταματά να κάνει φασαρία, όταν το σηκώνουν και το κουνούν.
• Ποιότητα διάθεσης	• Αρνητική: Κλαίει, όταν κουνάν το καροτσάκι. • Θετική: Χαμογελά ή γλύφει τα χείλια του, όταν δοκιμάζει μια άγνωστη γεύση.
• Ουδός αντίδρασης	• Υψηλή: Δεν ενοχλείται από ξαφνικούς θορύβους ή από δυνατά φώτα. • Χαμηλή: Σταματά να πίνει γάλα από το μπουκάλι, όταν το πλησιάζει ένας από τους γονείς ή στο άκουσμα του παραμικρού θορύβου.

(ΠΗΓΗ: Βασισμένο στους Thomas, Chess, & Birch, 1968)

Κατηγορίες ιδιοσυγκρασίας

- Τα βρέφη μπορούν να ταξινομηθούν ιδιοσυγκρασιακά σε μία από τις 3 παρακάτω κατηγορίες:
 - **Εύκολα** (40%)
 - **Δύσκολα** (10%)
 - **Βραδυψυχικά** (15%)
- Το υπόλοιπο 35% **δεν μπορεί να ταξινομηθεί** σε κάποια κατηγορία

Βιολογική βάση της ιδιοσυγκρασίας

- Οι πρόσφατες προσεγγίσεις στην ιδιοσυγκρασία προέρχονται κυρίως από τον χώρο της **γενετικής της συμπεριφοράς**.
- Τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας θεωρούνται **κληρονομικά γνωρίσματα** που είναι **σχετικώς σταθερά** σε όλη τη διάρκεια της ζωής

Βιολογική βάση της ιδιοσυγκρασίας (συν.)

- Παράδειγμα: Φυσιο-βιολογική αντίδραση σε νέα ερεθίσματα
- Σαφής βιολογική βάση που διέπει τη **συστολή στο άγνωστο**
 - Απότομη αύξηση καρδιακών παλμών και της πίεσης του αίματος, διαστολή της κόρης του οφθαλμού και υψηλά επίπεδα διέγερσης του μεταιχμιακού συστήματος

Διαφορές φύλου

Διαφορές φύλου

- Οι ενήλικες «βλέπουν» τη συμπεριφορά των παιδιών μέσα από τους «φακούς» του φύλου
- Όλοι οι πολιτισμοί περιγράφουν κοινωνικούς ρόλους για **άνδρες** και για **γυναίκες**
- Αυτοί οι ρόλοι διαφέρουν σαφώς από κοινωνία σε κοινωνία

Ρόλος του φύλου

- Μέχρι το τέλος του 1ου έτους:
 - Το παιδί μπορεί να ξεχωρίσει το **αγόρι/άνδρα** από το **κορίτσι/γυναίκα**
 - Τα κορίτσια προτιμούν **παιχνίδια με κούκλες**, ενώ τα αγόρια προτιμούν τους **κύβους** και τα **αυτοκινητάκια**
- Μέχρι το τέλος του 2ου έτους:
 - Τα **αγόρια συμπεριφέρονται περισσότερο ανεξάρτητα** από ό,τι τα κορίτσια.
- Η συμπεριφορά αυτή ίσως **ενισχύεται από γονικές πρακτικές** ή/και επίπεδα ορμονών του φύλου

Ερωτήσεις

1. Τα πρώτα συναισθήματα του βρέφους. Να εντοπίσετε σχετικό ερευνητικό άρθρο.
2. Άγχος του ξένου και άγχος του αποχωρισμού: Ορισμός, αναπτυξιακή πορεία και σημασία για την κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου.
3. Κοινωνική αναφορά στη βρεφική ηλικία. Να εντοπίσετε σχετικό ερευνητικό άρθρο.
4. Θεωρία του νου στη βρεφική ηλικία. Ορισμός και να εντοπίσετε σχετικό ερευνητικό άρθρο.
5. Προσκόλληση: ορισμός, είδη και να εντοπίσετε σχετικό ερευνητικό άρθρο για τη σχέση του ρόλου των γονέων με την προσκόλληση.
6. Ιδιοσυγκρασία στη βρεφική ηλικία: Ορισμός και να εντοπίσετε σχετικό ερευνητικό άρθρο.